

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Speculum Quaestionum moralium, in universam Aristotelis philosophi summi Ethicen

Case, John

Francofurtum, 1597

VD16 C 1242

Liber decimus

[urn:nbn:de:bsz:31-109038](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-109038)

LIBER DECIMVS.

CAP. I.

*An nihil aliud pateat in humana vita
quàm voluptas?*

*An falsa & periculosa sit oratio veritatis
si vita non respondeat?*

SENATVS philosophorum Summa horum decem librorum succinctè & præclarè explicata

in hoc vno cōsentiunt, quòd sit vnum in moribus summum bonum, cuius intuitu mens humana, vt cœlum motu perficeretur. Hoc bonum in primo libro quasi signum currentibus stadium istius vitæ sapienter propositum fuit, vt omni sudore omnique periculo alacriter suscepto, virtutis tandem palma, id est, vera beatitudine perfrueremur. Maior enim virtus est in fine alliciendi hominem, quàm in magnetè.

magnete attrahendi ferrum. Hoc sine proposito subiectum & medium discutuntur. Subiectum homo est, medium virtus: Summa ergo omnium Ethicorum in his tribus consistit, nempe in obiecto, quod est felicitas: in subiecto, quod est capax felicitatis: in medio, quo hæc demum felicitas comparatur. In obiecto considerantur duo: actio de qua in primo, contemplatio, de qua in hoc libro agitur. In subiecto præcipuè spectantur tres animæ potentie: appetitus, qui affectibus: voluntas, quæ virtutibus moris & intellectus, qui virtutibus mētis subiicitur. In medio explicantur ordine singulæ virtutes cum illarum oppositis & extremis, ut illis utendo, hæc fugiendo felicitatem, de qua nunc agimus, perfectiùs contemplerur. Hinc felicitis memoriæ patres ordinem tractandi sacra oracula meo iudicio didicerunt, qui primùm de Deo qui est obiectum sacre philosophiæ: tum de subiecto, nempe homine lapsos: postremò de medio, id est, de gratia in Christo disputant: ut in sententiarum magistro & Thoma miraculis certè eius ætatis in qua scripserunt, cõstat.

Sed

Sed quorsum est hæc digressio: certè si sit digressio huc tēdit: vt intelligas vno verbo & res & rerum ordinem quæ in his libris Ethicorum pertractātur Sed quæris quid agat philosophus in hoc postremo libro? de finit rādem nobilissimam illam beatitudinem, quæ in sola contemplatione rerum diuinarum luget. Cæterum antea quàm ad illum scopum disputationis venit fructuosa quædā de voluptate præcepta tradit; de qua agendum esse accuratius, in i. hoc cap. quatuor rationib. cōcludit philosophus: Primùm, quia est cōiunctissima naturæ humanæ: secundo, quia vis maxima in ea est ad virtutem, si honestis rebus lætari instruamur: tertio, quia latissimè per omnes partes vitæ diffunditur: nam quæ sunt iucunda sequuntur omnes, molesta fugiūt: postremò, quia de re nulla inter philosophos maior aut vehementior est contentio: quippe aliqui crediderūt esse summum bonum, aliqui verò esse summum malum, aliqui iterum nec bonum nec malum, postremò aliqui diuerso respectu, & bonum & malū esse defendunt. Inter istas opiniones secūda

Argumentū huius decimi lib.

De voluptate cur hic fufius agēdum.

Ss hoc

Voluptas nō
est summum
malum.

Voluptatem
omnes sequi-
mur.

Factis potius
quā dictis
vulgus duci-
tur.

Oratio quæ
vera.

hoc loco ab Arist. reprehenditur. Nam si
doceas voluptatem esse summum malū,
viuēdum est inquit sine voluptate ne vi-
ta sermōni non respondeat. Quis enim
mortalium est qui voluptatem nō sequi-
tur? Hoc certē si fiat, id est, si facta tua di-
ctis non respondeant, rapis imperitiam ul-
titudinē ad scelus, cuius ingenium exem-
plo vitæ potius quā sermone commo-
uetur. Oratio tamen si vera sit, vt ait phi-
losophus, non solū ad intelligendū, ve-
rū etiam ad viuēdum plurimū valet
vera autem tum quidem videtur multi-
tudini, cum id facias quod docueris.

Distinctio primæ questionis.

Nihil latius pa- ter in humana vi- ta quam volu- ptas, quia est	}	Instita à natura,
		Per omnes partes diffusa,
		Sine voluptate nec mens virtutem nec corpus affectum habet.

Distinctio secundæ questionis.

Falsum & periculosū dicitur ali- quid duob. modis, vel	}	Opinione multitudinis, & sic oratio ve- ritatis si vita non respōdeat falsa & pe- riculosa videtur: ratio est, quia multi- tudo plerumq; sensum sequitur, cuius non est (vt in textu ait Arist.) de rebus subtilius iudicare.
		Constitutione rei, & sic oratio veritatis non est falsa, nam sep̄ flagitiosi idvo- ce & lingua docent, quod factō & vita negant.

Opp.

Opp. contra primam quaestionem.

Multa, ut oratio, sensus, affectus aequè late patent in vita humana: ergo voluptas qua saepe dolore tollitur latissimè non patet.

Resp.

Latissimè patere dicitur non quòd non aliquàdo minuat, sed quòd inter affectus naturales ea vna est qua ipsa maximè natura sequitur.

Opp. contra secundam.

Verum & falsum à rebus qua sunt in oratione dependent, ut docet philosophus in antepredicamentis: ergo non à vita ut hoc loco docetur.

Resp.

Patet solutio huius argumenti in distinctione, si diligentius expendatur.

CAP. II.

Et summum bonum per additionem alterius boni fiat melius?

EVDOXVS vir quidem praestanti & singulari temperantia voluptatem summum bonum (ut hic ait Arist.) constituit, suamque opinionem quatuor syllogismis sic confirmavit. Quicquid omnia appetunt, id ipsum est summum bonum: sed omnia voluptatem appetunt: ergo voluptas est summum bonum. Præterea

Eudoxi ratio
nes pro voluptate, nempe
quòd sit summum bonum.

id summum bonū est in quo omnia quiescūt: sed omnia quiescunt in voluptate: ergo illa est summum bonum. Adhuc quicquid opponitur dolori, quod est summum malū, id ipsum est summū bonum: sed voluptas opponitur dolori, quod est summum malum: ergo voluptas est summum bonum. Postremò quicquid perfectum bonū & excellentius reddit per sui additionē, id ipsum est summum bonū: sed voluptas perfectum bonum excellentius reddit per sui additionē: ergo est summum bonum. Hic introducit Arist. Platonem vires istarum ratiocinationum enervantem. Sed quoniam copiosius de iisdem in septimo libro disputaverim, lectorem diutius in hac quæstione nō morabor. Vnū tamen est in hoc textu quod Eudoxus asserit & Plato negat, nimirum summum bonum per additionem alterius boni melius fieri. Eudoxus vt probet voluptatem suam esse summum bonum hanc inveniit sententiam, quòd quicquid faciat tale illud ipsum est magis tale: sed voluptas in omni gradu facit bonum: ergo voluptas est magis bonum. Hac ratio
per

per Platonem inuertitur ab exemplo, quia prudentia est magis expetenda quàm voluptas, etiam si cum prudentia illa quidem sit copulata. Videas hîc Aristot. ludentem cum umbra præceptoris sui: nam potiùs quàm Platoni cederet hoc loco Eudoxi sententiam & paradoxum aliqua ex parte defendit. Siquidem dicit accessione alterius boni summum excellentius fieri, probabiliusq; Eudoxū in sua assertionem quàm Platonem in negatione posse defendi.

Aristoteles ne Platoni cedat, cum Eudoxo paradoxum affirmat.

Melius fit bonū duobus modis, aut

- Essentialiter, accessione alterius interni boni: & sic summum bonum melius non fit, quia est omnium vltimum & perfectissimum.
- Contingēter, additione alterius externi boni: & sic summum bonum melius, id est ornatiùs & splendidiùs redditur per accessione voluptatis & fortunæ.

Opp.

In primo, secundo, tertio, & septimo libro multa egit philosophus de voluptate: ergo otiosa videtur nunc alia de illa institui disputatio.

Resp.

In primo probat Aristot. quod nō sit felicitas actiua, quia est communis hominib. cum belluis. In secūdo pro-

bat quod sit commune obiectum virtutum, in cuius moderatione versantur omnes virtutes. In tertio materiã temperantie esse ostendit. In septimo ad continentiam & incontinentiam comparat. In hoc deniq; ad contemplationem metis necessariã esse concludit. Non est ergo otiosa eiusdem in tot libris tractatio, cum in singulis locis tractationis habetur distinctio.

Opp.

Si addas prudentiã in Socrate sapientiam, bonum illud prudentia essentialiter sit melius: ergo accessione alterius boni bonum melius fiat.

Resp.

Summo bono ad existentiam multa, ad essentiam nulla addi possunt.

Hac ratio non concludit propositũ. Nam quaritur, An summum bonum additione melius fiat? quod negatur ideo quia est summum, cui ad existentiam multa, ad essentiam verò nulla addi possunt vt fiat melius.

C A P. I I I.

Virum voluptas sit motus?

An dolor sit indigentia eius quod est secundum naturam;

An voluptas sit expletio eiusdem?

An voluptas obscena sit delectabilis per se?

An voluptates speciei differant?

MIRARIS fortasse & non iniuriã, cum videas ex vno eodemq; cap. tot quæstiones moueri: scrupulus autem hic

hic

hic nullus erit, si ex singulis penè con-
 clusionibus, vnam eximi studiosiùs attēde-
 ris. Simul quidem omnes proposui, quia
 simul tractantur: paucissimis vt vides ex-
 plicui, quia refutatione, quam apud phi-
 losophum aliquando suspicor; non de-
 mōstratione, quam semper in illo admi-
 ror, discutiantur. Refellit hic diuinum
 Platonē: cui, etiam si magister fuit togam
 philosophi excellētis inuidet. Prima cō-
 clusio huius cap. est, quod voluptas non
 sit idcirco mala, quia qualitas non est, vt
 quidam dixerūt. quippe tum sanè actio-
 nes virtutū essent malæ, cum inter qua-
 litates non numerantur. Secunda est,
 quòd idèò voluptas nō sit praua quia in-
 tentionem capit ac remissionem, tum e-
 nim virtutes ipsæ essent malæ quæ inten-
 duntur ac remittuntur. Tertia est, quòd
 voluptas nō sit motus, quia neq; veloci-
 tas neque tarditas, quæ sunt propriæ affe-
 ctiones motus voluptati competunt.
 Quarta est, quod neq; dolor sit defectio,
 nec voluptas sit expletio eius quod est se-
 cundū naturā. Ratio est, quia ambo sunt
 affectus naturæ conuenientes quāuis vo-

Quòd volu-
 ptas non sit
 motus,

luptas magis quàm dolor eidem conueniat. Quinta est, quòd obscenæ voluptates non sint per se & vi sua iucundæ & delectabiles. Nam vt ægrotis amara dulcia, & lippis alba nigra apparent: ita quæ sunt verè delectabilia hominibus deprauatis & corruptis maximè tristitia, quæ verò sunt obscœna maximè iucunda esse videtur. Postrema est, quòd voluptates inter se vt voluptatum obiecta specie differant: alia enim est voluptas temperantis, alia liberalis, alia cuiusque prout quisque rerum studio ac desiderio trahitur. Iuxta illud,

Natura sequitur semina quisq; sua.

Harum omnium quæstionum distinctiones sigillatim ne expectes, nam satis antè in 7. lib. discutuntur hæc omnia.

Distinctio prima.

Voluptas consideratur, vel	Materialiter, pro obiecto voluptatis.	}	Pro affectu, & sic non est motus.
			Formaliter, idq; vel

Opp. contra primam quæstionem.

Omnis affectus est motus animi: sed voluptas est affectus: ergo est motus.

Resp.

Voluptates
specie dif-
ferunt.

Resp.

Omnis affectus est motus fufe sumptus non strictè, vt hic in tertio physicorum sumitur, vbi actus entis in potentia definitur.

Opp. contra secundam & tertiam.

Deficiēte eo quod natura est accommodatum dolemus, presente autem eo gaudemus: ergo dolor est defectio vel indigentia eius quod est secundum naturam, voluptas verò eiusdem expletio & abundantia.

Resp.

Non cohaeret ratio. Nam quamuis dolor indigentiam delectabilis, voluptas copiam eiusdem sequitur: non tamen rectè concluditur quod sint ipsa indigentia vel expletio, sed potius affectus animi sequentes ista.

Opp. contra quartam.

Voluptas obscena expetitur à multis: ergo est delectabilis. Nam triste & acerbum nemo expetit.

Resp.

Per se, & sic vera bona animi sunt solum iucunda.

Aliquid est delectabile, vel *Per accidens, & sic turpes voluptates apparent delectabiles, quae tamen propter nigram (vt aiunt) caudam exitumq; miserabilem reuera acerbissima habeantur.*

Ss § CAP.

An voluptas mentis sit perfectissima?

Voluptatem
non esse mo-
tum.

An voluptas actionem impediatur vel perficiat?

ID IPSVM in fronte huius capituli agit
philosophus, quod in calce alterius e-
gerat: probat enim voluptatem non esse
motum, idq; ab affectione, multipliciq;
exemplo motus. Ab affectione, quia om-
nis motus fit in tempore, quod in vo-
luptate non contingit: à multiplici ex-
emplo motus nempe visionis, structuræ,
atq; ambulationis, in quib. successio par-
tium est, quæ in voluptate non cernitur.
Sed ut hîc ipse ait multo subtiliùs in libris
physicorum quàm hoc loco de motu a-
gitur. Omissa igitur omni cum aliis phi-
losophis contentione gradatim ad subli-
miora festinandum nunc est. Quæstio
ergo hîc non inutilis mouetur, An volu-
ptas mentis sit omnium perfectissima? ver-
bo respõdetur esse. Probatur verò à diui-
nitate, ut ita loquar, subiecti, ab excellen-
tia finis, à perpetuitate simplicis, puræ, &
immixtæ actionis, in qua pulcherrima
hæc voluptas continetur: subiectum est
mēs ipsa diuinitus data, virtutibus excul-
ta, æter-

Voluptas mē-
tis est omnium
perfectissi-
ma, idq; pro-
bat variis
argumentis.

ta, aeternę rerum diuinarum contempla-
 tioni, vt ita dicam, consecrata: finis est su-
 pra quam dici potest delectabilis illa pri-
 mae causę veręq; foelicitatis contēplatio:
 Actio est nō corporis sed mentis, eadēq;
 nō fluens sed constans, non transiens sed
 immanens, non ad tempus sed aeterna &
 immortalis. O quanta & quam incredi-
 bilis est verē contēplatiū voluptas?
 qui relicto hoc gyro fluentis & refluxis
 fortunę, sed totos in studio tā diuinę bea-
 titudinis addiderūt. Sed heu nimis mul-
 ti sunt hodie qui etsi alas mentis habent,
 cum domesticis corpulentis & saginatis
 aibus semper deorsum cadūt, somniantes
 quidē plus voluntatis percipi in sen-
 su quā in mente plus in aureo fortunę
 stercore quā in splēdido virtutis studio
 plus deniq; in veneris palaestra quā in ve-
 rae foelicitatis arce & pallatio. Sed cęcuti-
 entes toto cœlo errant: nam vt hic docet
 philosophus, illa voluptas est perfectissi-
 ma, quę ad pulcherrimū obiectū animi
 refertur: sed mentis probē affectę talis est
 voluptas: ergo mentis voluptas est perfe-
 ctissima. Altera quęstio, quę agitata est, ab
 hac

Voluptas quo
 modo dica-
 tur actionem
 perficere,

hac nunc discussa quodammodo dependet, scilicet, an voluptas perficiat actionem? Si enim voluptas sit quasi pulsus in omni actione humana, eademq; comes & ut ait philosophus aliquo modo finis, necesse est ut actionem perficiat, nam pulsus est ut moueat, comes est ut cōseruet, finis denique est ut alliciat & cōsummet actionem: voluptatis enim causa aguntur omnia. Sed cautē intelligi hīc debet philosophus, cum voluptatem aliquo modo finem esse concludat. Non inquit voluptas perficit actionem ut habitus, sed ut quidam finis. Adde id quod in textu sequitur, nam ut externa pulchritudo quæ est, quodammodo finis actionem naturæ: ita delectatio actionem humanā perficit: quasi diceret, voluptas est bonum concomitans foelicitatem: voluptas est finis non per se & vi sua, sed aliquo modo, quia in actione beati hominis aliqua ex parte intenditur, ipsumque foelicem perpetuò ut lux solem concomitatur. Alij respondent voluptatem finem quidem esse non autem animi sed naturæ,

Distint

Meas con-
sideratur,
vel ut est

Voluptas
perficit
nem, q

Pe
Erme
subiec
voluptas
probat
tem pr
ad sum

Distinctio prima questionis.

Mons consideratur, vel ut est	}	Benè affecta, & sic eius volu- prasest perfe- ctissima, pro- pter	Diuinitatem naturæ sua quæ ei à Deo conceditur. Excellentiam finis, quam contempla- tur. Simpliciter actio- nis, quæ rerum di- uinarum studio ia- nitur. Perpetuitatem ipsius delectationis, qua homo scælix affici- tur.
		Corrupta & deprauata, & sic eius delecta- tio pessima habetur, ut in peccato & i- gnorantia.	

Distinctio secunda questionis.

Voluptas dicitur perficere actio- nem, quia ut	}	Efficiens causa mouet ad agendum.
		Instrumentalis causa actionem cõ- tinet.
		Finis fortuitus actionem absoluit.

Opp.

*Perfectior est ea voluptas quæ in perfectiore subiecto
& medio ponitur, sed voluptas voluntatis in perfectiore
subiecto & medio ponitur quàm voluptas mentis: ergo
voluptas voluntatis est perfectior voluptate mentis, &
proinde voluptas mentis non est perfectissima. Minor
probat quia voluptas voluntatis habet ipsam volũta-
tem pro subiecto, & charitatem pro medio in relatione
ad summum bonum.*

Resp.

Resp.

Negamus volūtatem esse perfectius subiectū mentis, aut charitatem perfectius medium sapiētia in relatione ad felicitatem contemplatiuam: de qua hic agitur: quippe mens quid sit faciendum in hoc bono acquirendo praescribit, eamq; secundum normam recte rationis dirigit.

Opp. contra secundam quaestionem.

Illud quod impedit prudentiam omnium actionum moderatricem, actionem non perficit, sed voluptas impedit prudentiam, ut probatur in 6. Ethic. ergo actionem non perficit.

Resp.

Nihil mouet haec ratio. Nam Arist. illic de mala, hic de studiosa voluptate disputat.

Opp.

Actio studiosa est perfectior voluptate: ergo voluptas eam non perficit, Nam si perfectius ab imperfectiore perficeretur.

Resp.

Perfectio accidentalis.

Non est absurdū ut perfectius ab imperfectiore perficiatur fortuito & extrinsecus. Nam sic accidentia perficiunt substantiam.

CAP.

An voluptas vnius virtutis aut potentiae voluptatem alterius collat vel impediatur?

An voluptates illae solum verae habeantur quae actionem studiosi & beati perficiunt?

VOLUPTATES hic distinguit Philosophus in bonas, & malas: bonae sunt, quae virtutem, malae quae prauitatem naturae, mediae quae necessitatem ortus & nutritionis spectant. Has specie inter se pro diuersitate rerum & actionum, quibus insunt, differre in principio huius capituli demonstrat. Sed quoniam saepe de hoc voluptatum discrimine diximus, quaestiones eas solum discutimus quae nunc proponuntur. Prima est, *An voluptas vnius potentiae voluptatem alterius tollat aut diminuat?* Vt probet Arist. voluptates specie differre, quia obiecta, actiones & potentiae quibus insunt specie distinguuntur, hoc addit; quod voluptates aliquando inter se adeo pugnant, vt vna alteram saepe excellat: Verbi causa, qui tibi arum cantu teneatur non possunt verba, quae interim fiunt, advertere, maxi-

Voluptas alia aliam tollit vel minuit.

maximè cum tibicinem modulantem
 audiant: quippe maiorem voluptatem
 ex numeris capiunt quàm ex præsentì a-
 ctione: voluptas igitur, quam parit tibia-
 rù numerus, eam labefactat voluptatem,
 quæ in oratione versatur. Similiter nimis
 voluptates corporis omnem delectatio-
 nem virtutis tollunt. Non minùs ergo
 voluptas voluptatem aliquando quàm
 dolor delectationem concutit. Hoc ta-
 men tum propriè fit (quod est animad-
 uertendum) cum potentia, in qua concu-
 tatur voluptas, sit ad modum & vehemè-
 ter intenta in rē ex qua voluptatem con-
 cipit; quæ sic infixæ impedit quo minùs
 homo ad aliud (quam visisset illud quidem
 delectabile & iucundum) se omnino ver-
 tat & inclinet. Alteram quæstionem in
 tertio capite huius libri attigimus; nem-
 pe, an voluptates illæ solùm veræ habeā-
 tur, quæ actionem studiosi & beati perfici-
 unt? Certum est malorum illecebras
 esse insidiosas & fallaces quasi meretricu-
 las, quarum frontes gratæ & serenæ sunt,
 mentes autem plenæ veneno. Nihil ergo
 simpliciter & absolutè iucundum, nihil
 per

Quæst.

Voluptates
 quæ veræ
 quæ falsæ
 sint.

per se delectabile præter solam virtutem eiusdemq; constantem actionem. Quare concludit philosophus hominū perditorum voluptates esse tanquam laqueos aculeos quibus semel capti intus & in conscientia miserimè torquentur. Sic tamen est corrupta & deprauata natura hominum, vt cum cane vomitum potiùs quàm salutarem cibum, cum Panthere stercus humanam potiùs quàm dulce alimentum, id est vanas delicias corporis potiùs quàm veras diuitias mentis exoptemus.

Distinctio prima questionis.

Voluptas vnus potentia diminuit aut tollit voluptatem alterius, propter	}	Vehementem intentionem in rem obiectam sibi. Distinctionem potentiarum & voluptatum, quæ specie differunt. Multitudinem rerum diuersarum quibus sollicitè mens occupari non potest.
---	---	---

Distinctio secunda questionis in tertio capite huius libri post tertium argumentum reperitur.

Opp.

Voluptas vnus potentia non est contraria voluptati alterius: ergo vna alteram non corrumpit.

Resp.

<i>Corrumpitur</i>		<i>Interitu subiecti, vt corrupto igne corrumpitur calor. Et aliquid</i>
--------------------	--	--

aliquid
vel ex

Constitutu contrarij, vt lucente sole fugan-
tur tenebrae.
Principatu, sic maior flamma minorem: sic
intencior voluptas remissionem extinguit.

Opp.

Voluptas visus saepe auget voluptatē tactus, vt patet
in libidinosis, voluptas auditus auget voluptatem in rel-
lectus, vt patet in bonarū literarū studiosis: ergo falsū
est quod voluptas vnius potētia voluptatē tollat alterius

Resp.

Delectatio siue
voluptas diuer-
sarum poten-
tiarum est, vel

Circa idem obiectum in quo vtraque
perfunditur, & sic vnius voluptas
potius auget quā diminuit alte-
rius voluptatem.

Circa diuersa obiecta & sic diminuit

An actio iucunda, concupiscentia, &
delectatio reipsa differant?

Definitione
differunt,
nam

Concupiscentia est desiderium boni ad-
huc in possessione non existentis.
Delectatio est dulcis motus animi suus
in obiectum quid experitur.
Actio iucunda est delectabilis alicuius
potentia operatio circa rem in posses-
sione positam.

An rei dilectio & delectatio natura
differant?

Voluptas seu
delectatio na

Delectatio dilectionem sequitur.
Aliquando augetur dilectio cum non
augeatur delectatio.

LURA

ura differt à dilectione,
quia { *Odium non est tristitia, & per se cōse-*
quens dilectis non est delectatio.
} *Dilectio est in nostra potestate, de-*
lectatio verò non est.

Opp. contra postremum dubiūm.

Omnis complacentia est dilectio, sed omnis delectatio est complacentia: ergo omnis delectatio est dilectio, & proinde dilectio & delectatio re non differunt.

Resp.

Omnia complacentia propriè non est dilectio, neq; omnis delectatio per se est complacentia, sic tamen saepe dicuntur, non quia ita sunt, sed quia haec duo nempe dilectio & delectatio cōplacentiā & beneplacitū natura concomitantur. Siquidē cōcupiscentiā primū illum natura pulsū cōplacentia, complacentiā dilectio, dilectiōne delectatio, delectationē actio seu operatio sequitur

C A P. VI.

An in habitu, affectu, aut iudo consistat felicitas?

An felicitas humana potius in actione voluntatis quam in actione intellectus consistat?

ANAGHARSIS Scythicus ille philosophus, cuius laudabilis hic mentio facta est, olim dixisse fertur vitam humanam tres vvas habere, primā voluptatis, secundam ebrietatis, terriam mœroris & luctus. Primā ad pueritiam, in qua fomites vitiorum nutriuntur secundam

Anacharis dictam de vna triplici

T t 2 ad me-

ad mediã ætatem, in qua faces libidinis
ardent ac inflammantur: tertiam ad sen-
ectutem, in qua serò plerumq; adhibetur
remedia, retulit. Qui enim ad sepulchrũ
bene viuendi studium differunt, rarissimè
illi quidem salutis asyllum inueniunt. Hic
Anacharsis non in vua voluptatis, id est
puerilibus ludis & iocis, nõ in vua ebrici-
tatis, id est voluptatibus corporis, non in
vua mœroris, id est luctuosis spectaculis
& tragedijs istius vitę consistere beatitu-
dinem humanã voluit. Nam sicut eden-
dum vt viuas, non viuendum vt edas: ita
inquit ludendum est vt virtuti studeas,
non studendum est, vt in delitijs & am-
nitate per totum vitę spacium ætatem
ducas. Huius opinionem hic probat
Aristot. nam neq; in otioso habitu, neq;
in leui & voluptuoso animi affectu, neq;
in iucundo histrionum theatro & gestu
foelicitatem ponendam esse censet. Non
in habitu, quia multi habentes habitum
dormiunt, nec non in somnio horribiles
vmbas id est miseras huius vitę senti-
unt, quod beatis nõ contingit: non in af-
fectu, quia nullus affectus propter se ex-
petitur,

Neq; in ha-
bitu neq; in
affectu, ne-
que in ludo
consistit
felicitas.

1611111111

petit, sed foelicitas, quæ est virtutis actio, in se versa & reflexa, vi sua expetitur: non denique in histrionico & iocoso theatro nam etsi princeps (qui ludis & nundinationibus deliciarum capiuntur) multis videantur beati, tamen quia plus nocent ista quàm profunt, quia semper fluunt nō constant, quia solam voluptatem redolent & non virtutem sapiunt, stultum esset in eis foelicitatem collocare. Nam die mihi sodes (inquit philosophus) quàm puerile & ridiculum est multum studij curæque in serijs rebus ponere, multumque laborem sustinere, vt ludas tandem & in otio viuas? Quare licet quies & cessatio summis viris Atlātis onere penè cōfectis sit aliquando necessaria, beata tamen vita, vt est in calce huius capituli, nō in otio & ludo, sed in sola virtute consistit: in virtute inquam quæ in diuinissima parte animi id est in mente reponitur. Hæc autem est, si contemplatiuam foelicitatem de qua nunc agitur consideres, ipsa omnium virtutum augustissima, nempe sapientia, in cuius arce beatitudo lu-
cet. Sed quoniam in prima exordia velu-

Sapientia
virtutum
augustis-
sima

ti retexere causas, primaque præcepta, ut antè satis discussa, hic solum repetere videretur Aristoteli. ad alia quæ sequuntur iam properabit oratio.

Distinctio & explicatio prima questionis in primo libro satis patet.

Distinctio secunda questionis.

Felicitas contemplativa in intellectu solo reponitur, propter	}	Divinam & incommutabilem essentiam eiusdem partis, cui diuinum & incommutabile bonum tribuitur.
		Excellentiam sapientie in ea parte reposita circa quam versatur beatitudo.
		Cohærentiam & proportionem veritatis, quæ proprium obiectum intellectus dicitur.

Opp. contra primam questionem.

Felicitas contemplativa non est actio: ergo videtur esse habitus, & proinde falsum Aristoteli, qui habitum esse negat.

Resp.

Non est actio voluntatis transiens & externa, sed est actio intellectus immanens & interna.

Opp.

Infans novit felicitatem non esse reponendam in ludis: ergo hic ludis & negatur Aristoteli.

Resp.

Infans non novit, imò multi in rebus levisioribus summum bonum posuerunt.

Opp.

Opp.

*Videtur hic Arist. theatrum Histrionum contemner⁶
quod olim laudavit: ergo parum sibi constat.*

Resp.

*Non contemnit sed in illorum theatro habitare fo-
licitatem negat.*

Opp. contra secundam quaestionem.

*Bonum est obiectum voluntatis sed felicitas est sum-
mum bonum: ergo est obiectum voluntatis quo cōcesso
sequitur quod non sit intellectus, ut hic concluditur.*

Resp.

*Felicitas hoc loco ut summum verum in contempla-
tione intellectus consideratur.*

CAP. VII.

*An mens sit subiectū cōtemplatiuae felicitatis?
An beatissima sit vita quae mente sola & sapi-
entia regitur?*

SI solum hæc vna tractatiuncula esset
apud Arist. in qua quodammodo re-
ligiosè de sapientiæ immortalitate & ex-
cellentia intellectus differit: satis esset
meo iudicio ad minuendam & omnino
terendam illorum opinionem, qui æter-
nitatem mentis ex Aristot. probari non
posse somniant. Nam hic mentem
quinq̄ies rem diuinam appellat: hic æ-
ternæ simplicis ac diuinæ beatitudinis

Mentis æter-
nitatem ab
Arist. pro-
bari.

Tt 4 cam

eam subiectā esse confirmat: hic immortales & sapientes nos eam reddere, vitam que beatissimam secundum eam nos vivere acurē demonstrat: hic & in calce octavie. in ea nos deo similes, in ea rectē affectos nos deo charissimos diserte docet. Quid, est ne res divina, & tamē cadit? estne subiectum simplicis æternæ ac divinæ beatitudinis, & tamē ruit? estne sic in ea vita beatissima vt tamē occidat? estne sic in ea similitudo & dilectio & dei vt prorsus in nihilū aut pulverē commutetur? nihil hic ex libro de mundo, nihil ex primo de cælo, nihil ex tertio de animo, nihil ex metaphysicorū libris postremis adfero. Tædium esset si adducerem, vltius esset si attingerem. Sed quorsum hæc? certē vt intelligas (studiose lector) sic agi hoc loco de theorica fœlicitate, vt rectē quid sit non scias, si mentem, quæ est eiusdem sedes & subiectum, divinam & immortalem esse nō præcias. Conclusiones, vt sunt apud Aristotelē de hac re distincte & ordinē recitabo. Prima est quod fœlicitas contemplatiua sit actio interna eius partis, quæ cæteris animi par-

Theoricam fœlicitatem ignorat, qui mentem eius subiectum immortalem esse nescit. Conclusiones Aristotelis. Fœlicitas contemplatiua est actio mentis.

partibus & potētis imperat, quęq; scientiam rerum honestarum ac diuinarum comprehendit; Sed mens quę diuinitus homini cōceditur est certè hæc pars animi: ergo fœlicitas contemplatiua in hac parte reponitur. Secunda cōclusio est, quod fœlicitas verissima sit hæc de qua agitur speculatiua. Hanc conclusionē sex rationib; cōfirmat in textu philosophus. Prima est à dignitate subiecti. Secūda est à perpetuitate actionis. Tertia ab adiuncta fœlicitate. Quarta ab essentia eiusdē. Quinta à proprietate. Postrema ab effectu seu consequenti. A dignitate subiecti hoc modo. Intellectus est omnium quę nobis insunt, diuinissimum: se dcontemplatio est propria actio intellectus: ergo fœlicitas in intellectu posita debet esse contemplatio. A perpetuitate actionis sic, Actio in qua cōsistit vera beatitudo, debet esse perpetua: sed contemplatio mētis est solum perpetua: ergo contemplatio mentis est solum completa beatitudo. Ab adiuncto, ad hanc formam, simplici ac vere fœlicitati adiūgi debet simplex & perpetua delectatio, eademq; secundum perfe-

Contemplatiua fœlicitas verissimè dicitur fœlicitas.

Tt 5 Etissi-

fectissimam virtutem: sed hæc solùm in
 contemplatione & sapientia (quæ vt hic
 ait admirabiles delectationes parit) re-
 peritur: ergo verissima foelicitas in sola
 contemplatione cõsistit. Ab essentia bea-
 titudinis talis ducitur syllogismus. Ea ve-
 rissima habenda est beatitudo, quæ satis
 ampla in se est, & vt loquuntur veteres,
 maximè per se sufficiens: sed ea quæ in
 mente sapientis reperitur est satis ampla
 in se, maximèque sufficiens: ergo ea quæ
 in mente sapientis reperitur, est verissi-
 ma habenda beatitudo. A proprietate
 hæc ratio petitur, Nihil expeti debet in
 vera foelicitate præter ipsam foelici-
 tatem: sed nihil in vera contemplatione
 præter ipsam contemplationem expeti-
 tur: ergo vera contemplatio est foelici-
 tas. Postremò ab effectu hæc ratiocinatio
 formatur, In quiete & tranquillitate ma-
 ximè consistit foelicitas: sed contempla-
 tio inter omnia opera humana est maxi-
 mè quietâ & tranquilla: ergo in ea abso-
 luta consistit foelicitas. Assumptio hu-
 ius syllogismi à similibus & exemplis in
 tẽxtu probatur. Nã sicut negotia suscipi-
 mus

mus ut in otio, & bella gerimus ut in pace
 viuamus: ita operam nauam^o difficili praxi
 politicae virtutis ut in portu & quiete theo-
 ricae felicitatis triumphemus. Hinc infert
 philosophus politicam vitam laboriosam
 semperque in motu quasi anhelantem esse
 quod si verum sit (ut est verissimum) se-
 quitur id quod in postremo loco tracta-
 tur, eam vitam esse beatissimam, quae sola
 mente & sapientia regitur. Haec autem vi-
 ta, ut hic ait Aristot. melior est quam ut
 attribuere eam sibi homo debeat. Eam e-
 nim agit, non quia homo est, sed quia in
 eo diuinum quiddam inclusum est (me-
 tem intelligit) quod quanto praestat ei
 quod concretum est (puta corpus) tanto
 eiusdem actio ei, quae a voluntate profi-
 ciscitur, antecellit. Quis haec legit & non
 fatetur Aristot. animi immortalitatem
 sapuisse? Sed addat quae sequuntur. Sic e-
 nim loquitur, Ut ergo diuinum quiddam
 mens est, sic vita ei congruens diuina est.
 Omnes ergo debemus quoad poterimus
 niti ad immortalem gloriam, omniaque
 perficere ut vitam ex eo, id est, formato in-
 tellectu degamus, quo nihil est in nobis

Politica vi-
 ta laboriosa
 est.
 Quest. 2.
 Beatissima
 vita est quam
 regit mens:
 eam vero nul-
 lus homo si-
 bi debet ar-
 rogare.

Egregium
 philosophi
 dictum de
 mente, & de
 vita illi con-
 gruente.

pra

præstantius. Indignum enim est, si quis non suam sed alienam vitam agat, quasi diceret, vita hominis ea maxime dicenda est quæ est secundum formam hominis, quæ mens est; ergo is solùm viuere videtur qui secundum mentem uiuit. O utinam efficaciter audirët hæc præcepta ab Ethnico scripta nostrorum tēporum epulones. qui ad communem sensum, ad appetitum & voluntatem suas vitas dirigunt, suas dixi? non. Certè alienas dico. Nam vna vita propria est quæ sola mente & sapientia regitur: quam etsi in hoc breui curriculo perfectè non assequimur: ad eam tamē, vt hîc suader philosophus, diēs noctesq; contenderemus, vt per eam homines cum simus non humana sed diuina, non caduca sed æterna contemplemur.

Vita nostra quæ sit dicenda. Vitam contemplatiuam sequi debemus, licet assequi non possimus in hoc seculo.

Distinctio prima questionis in suppositione satis dilucide perspicitur.

Distinctio secunda questionis.

Vita mentis beatissima est quia	}	Pars illa diuinissima,
		Dirigitur sapientia, Incommutabilis & æterna est, Deus, qui est infinitus, est eiusdem obiectiua materia, vt in proximo cap pro babitur.

Opp.

Opp.

Voluntas est nobilior intellectu: ergo felicitas, qua est nobilissimum obiectu, in voluntate non in intellectu reponeretur. Antecedens probatur: quia voluntatem reginam omniu potentiarum in animo definit Arist.

Resp.

Felicitas } Actiue sub nomine summi boni, & sic in
considera- } sola voluntate,
tur, vel } Contemplatiue sub nomine summi veri,
          } & sic in sola mente reponitur.

Opp.

Felicitas actiua à contemplatiua secundum essentiam non differt: ergo in diuersis subiectis reponi non debent. Antecedens probatur, quia vtraq; ex bonis animi consistit quoad essentiam.

Resp.

Vt voluntas, intellectus, & memoria tres animi potentie secundum essentiam vniam animam: ita haec duae felicitates secundum naturam vniam felicitatem constituunt, & vt illa potentia distincta sunt actione & officio: ita haec duae beatitudines distincta sunt ratione & subiecto. Hoc autem firmiter secundum diuersa consideretur

Felicitas actiua & contemplatiua quomodo conueniant, quomodo discrepent.

Opp. contra secundam.

Hortatur nos Arist. in fine huius cap. vt diuina & immortalia semper contemplemur: sed hoc fieri non potest dum sumus homines: ergo ad impossibile nos mouet, quod est absurdum.

Resp.

Resp.

Hortatur, non quod putet immortalitatem esse in hac vita, sed ut tendentes ad sepulchrum, exornemus eam partem animi, qui edacem temporis aut corruptionis dentem non sentiet. Est enim mens ut ait tertio phys. in genita, aeterna & separabilis.

Dubium a tertia ratione secundae conclusionis decerptum.

Vtrum delectatio mentis sit perfectissima maximeq; secundum naturam hominis?

Delectatio mentis est, nut	Simplex, & sic est perfe- ctissima, quia eius	}	Materia nempe Deus est aeterna.
			Aetio est incommutabilis & perpetua.
Delectatio mentis est, nut	Mixa cum sit circa idē obiectum, in quo sensus delectatur, & etiam est perfecti- or, quia	}	Virtus est maxime delectabilis, nepe sapientia.
			Mens est potentia excellentior.
			Modus percipiendi in mente est simplicior.
			Cognitio eiusdem est distinctior.
			Ipsa delectatio mentis est diuturnior.

Opp.

Id magis natura consentaneum habetur, quod pluribus secundum naturam convenit: sed pluribus convenit voluptas corporis quam mens: ergo voluptas corporis magis secundum naturam esse videtur quam voluptas mentis, quod tamen expressè in textu negatur.

Resp.

Resp.

Quamuis pluribus conuenit voluptas corporis quā
 mentis, eademq; videtur esse suauior, illis tamen hoc so-
 lum contingit, qui voluptates mentis non gustarunt.
 Vt ergo omnes à natura scire desiderant, sciunt tamen
 pauci quia difficultatē sciendi fugiunt: ita omnes expe-
 rūt delectabilem vitā mentis per pauci tamē consequū-
 tur, qui laboriosam contemplandi rationem in tenera
 aetate non didicerunt. At verò qui neclat & ambrosiana
 voluptatē in vera mentis contemplatione semel per ce-
 perunt, tanto rapiuntur affectu in bonum, vt semper
 cū aquilis in altum volantes apertis oculis honorum so-
 lem videant. Quanta autem sit & quam incredibilis
 hac delectatio mentis, mente si possis cogita.

Mentis vo-
 luptates non
 gustarunt,
 qui volu-
 ptates corpo-
 ris illis an-
 te ponunt.

CAP. VIII.

An vita contemplatiua sit melior actiua?

An rerū affluentia impediat verè beatos

An deus moraliter agat? An res humanas
 curet?

An studiosis & beatis delectetur?

Nimis sollicitus es de tuis reb. Craf-
 se, quid animi te exerucias? cur
 nimium te maceras, si minùs prosperè
 succedant omnia: vitam miseram pro-
 fectò viuus: Nam audi, Crœsi diuitiæ
 beatum non faciunt. Si credas philoso-
 pho hanc vnā sententiam discere. Non
 in rerum omnium affluentia sufficien-

Diuitiæ be-
 atum non
 faciunt.

tia

Virtutem
exercere po-
test qui opi-
bus non af-
fuit.

Vita con-
templatiua
melior est
actiua.

Rationibus
confirmat
theoricam
actiuae præ-
stare.

tia posita est, vel iudicium, vel actio: pos-
sunt enim ij, qui terra mariq; non impe-
rant, res magnas & dignitate plenas gere-
re. Nam cui adsunt modicę & moderatę
opes, is potest ea efficere & præstare om-
nia, quę virtuti congruunt. Siquidem
priuati homines nihilò minùs ac multò
etiam magis virtutem colunt quam hi
qui magistratu viuunt: hætenus Arist.
Ex his videas quò tendit vir sapiēs, eò ni-
mirum, vt te doceat vitam beatissimam
nugis & tricis fortunę contemptis viue-
re. Hanc vitam in simplici & æterna con-
templatione Dei ponens, cum politica
hoc loco comparas, eandemq; in finit
gradibus perfectionis anteponit. Punctis
agam, & quę in oceanum orationis hinc
fluere & emanare possunt ad summa ca-
pita reuocabo. Primum ergò præfert phi-
losophus vitam theoricam & cõtempla-
tiua, quia ad diuina per sapientiam so-
lùm cõtendit: politica verò ad humana
per prudentiam fertur. Præterea hæc in
mente reposita tantum excelsa, isterna,
& diuina obiecta tractat: illa autem in
voluntate sita, humana, externa, & mu-
ta-

tationi subiecta discutit. Deinde hæc, de qua nunc agitur, æterna est: illa verò cum vita hac morali concidit. Porro delectatio contemplationis omnem actionis vitæque actiue voluptatem superat. Adhuc in contemplatiua pauciora quam in actiua desiderantur. Magis enim hæc vita est sufficiens suoq; bonorum cumulo contenta. Adde quod vita theoretica magis per se diligatur, nam ad hanc politica refertur. Insuper hæc vita in maiore animi otio & quiete consistit. Nam vita actiua passionibus subiicitur. Non erras si huc adicias, quòd vita contemplatiua nos Deo similes & amicos faciat: vita autem practica homines hominibus tantum conciliat. Postremò vita contemplatiua in homine est (vt habet Aristot. in textu) ipsum exemplar vitæ & actionis in Deo, qui in æternum viuit & agit: non enim in Endymion in monte Lydiæ dormit, sed vigil & consul ex alto cœlo videt & curat omnia. Deus bone quantum est hoc lumen naturæ in philosopho, qui hæc sapuit quod multi lumine gratiæ illustrati non intelligunt? Infinitum esset, si

Diuina Aristot. sapientia

Vu de

Quaest. 2.
Externorū
copia con-
templantib.
impedimē-
to est.

Quaest. 3.

Quaest. 4.
Deus res hu-
manas cu-
rat.

de singulis huius cōparationis gradibus gradatim ac speciatim dicerem. De vno & altero tamen tuā venia pauca subscribam. Docet enim Aristot. in hac cōparatione rerum externarum affluentia aliqua ex parte impedire theoreticē beatos. Sed quid ita quaeso. certē quia à vera cōtemplatione mentem humanam distrahunt: qui enim solliciti sunt de ijs, quae sunt mundi, potiùs centrum deorsum quàm coelum sursum intuentur. Alterū est quod proposuimus. An Deus moraliter agat? Hoc dubium ideo mouetur, quia Aristot. in textu nec iustitię nec fortitudinis, nec magnificentiae officia Deo inesse affirmat, quod quidē verissimum est, si habitus acquisitos istos intelligas. Sunt tamen hęc omnia in summo gradu perfectionis & essentiae Deo attributa in summo gradu perfectionis & essentiae dico, quia secundum Aristot. in metaphisicis nihil in Deo est imperfectū, nihil commutabile, nihil nō simplex aeternum, & essenziale. Item quaeritur: An res humanas curet? curare dicet philosoph. quia diligit. Sed plura de hac re quaestios
ni.

nibus metaphysicis Deo adiutore dicemus, cum de prouidentia, quæ est veluti singularis rerū omnīū directio, ordo, & cura, disputandum erit. Postremum dubium est, An Deus studiosis, & beatis delectetur? Audi quæso de hac re ipsum loquentem Aristot. Vt (inquit) qui que rationem vitæ actionisq; ducem maximè sequitur & colit, estq; optimo animo cōstitutus, ita est ille quidem Deo charissimus. Etenim si Deus res curet humanas (sicut curat profectō) illud quidem est consentaneum, vt illis delectetur qui secundum mentem & sapientiam viuunt, quiq; recte facta sequuntur.

Quæst. 3.
Optimus
quisq; Deo
charissimus.

Distinctio prima quæstionis.

- Excellentiā subiecti, nempe intellectus in quo reponitur.
- Diuinitatē obiecti, nempe Dei, in quo versatur.
- Æternitatem cōtemplatiōis, qua perficitur.
- Simplicitatem delectationis, qua conseruatur.
- Constantiā delectationis, qua per se expetitur.
- Constantiam quæ ietis qua fruitur.
- Vacuitatem affectuū, quibus liberatur.
- Nobilitatem sapientia, qua dirigitur.
- Similitudinē & charitatem, qua infinito Deo adiunxit. Vu 2 Distin-

Vita cōtemplatiua est præstantior actiua propter.

Distinctio secunda questionis.

Affluentia rerum
verè beatos im-
pedit, quia

{ A cōtemplatione rerum externa-
rum ad res mortales distrahit.
Affectibus & curis animum huma-
num distringit.

Distinctio tertia questionis.

Virtutes confide-
rantur, vel

{ Moraliter, vt industria acquirūtur,
& sic Deo non insunt.
Essentialiter, vt natura conueniūt,
& sic Deus iustè, fortiter & beni-
gnè agere nobiscum dicitur.

Distinctio quarta questionis.

De' curat res
humanas, quæ
est erga ho-
minem

{ Infinita lenitate, qua diligit
Infinita sapientia, qua perficit.
Infinita prouidentia, qua re-
git.

} omnia.

Distinctio quinta questionis.

Deus delectari
beatis dicitur,

{ Quia vitam mentis, qua similes Deo
reddimur, viuunt beati.
Quia sapientiam, quæ in Deo maxi-
mè cernitur, colunt beati.
Quia ad Deum, qui verum obiectum
mentis dicitur tendunt beati.

Opp. contra primam quæst.

*Illam vitam est præstatiorem quam homo magis vnitur Deo:
sed per vitam actiuam homo magis vnitur Deo: ergo vi-
ta actiua est præstatiorem. Minor probatur, quia charitas
est virtus voluntatis, non intellectus, quæ Deo summo
bono adheremus.*

Resp.

*Charitas seu amor voluntatis inseruit sapientie me-
tis: hæc enim præscribit vt Domina, illa vt ancilla sequi-
tur.*

Opp.

Opp.

Vita actiua fertur in obiectum sub ratione melioris quam vita contemplatiua: ergo est melior. Antecedens patet, quia fertur ad Deum sub ratione boni, hac vero fertur sub ratione veri: sed bonum est prestantius vero.

Resp.

Bonum & verum in Deo nullam rationem inaequalitatis habent, nam verumq; essentialiter Deo conuenit: vita tamen eo melior dicitur qua simplicior est, adeoq; a commercio rerum caducarum liberior, qualis est hac qua in contemplatione ponitur.

Bonum & verum in Deo aequalia sunt.

Opp.

Contemplatio sibi solum prodest, ergo eius vita non est prestantior.

Resp.

Non sibi solum prodest. Nam est charus Deo, ut ait Aristot. plus ergo theoretice viuens sapē reipubl. prodest quam politicē in luce & corona hominum. Deus enim saepe vnus pauperis oratione vincitur, cum mille cohortum manu non flectantur.

Opp.

Vita actiua est magis necessaria ciuitati, qua sine ea concidit: ergo est excellentior.

Resp.

Ratio non sequitur. Nam non de necessitate, sed de dignitate hoc loco agitur. Philosophari inquit philo-

V u 3 sophus

philosophus in tertio Top. est melius quam fortuna opibus abundare: homini tamen inopia presso melius est ditari si temporis necessitatem & non rei dignitatem expendis.

Opp. contra secundam quæst.

Docet philosophus in textu verè beatos indigere bonis fortunæ: ergo affluentia rerum verè beatos nō impedit.

Resp.

Docet indigere rebus necessarijs ad vitam, victū, & cultum: affluentiam tamen potius impedimēto quàm subsidio esse affirmat.

Opp. contra ultimam.

Deus est in se omni sufficiens bonum: ergo absurdè videtur Arist. in textu dicere, quod si consentaneum, vè studiosis & beatis delectetur. Nam hoc est aliquantum de eius diuina maiestate detrahere.

Resp.

Cum dicit philosophus cōsentaneum esse, vè Deum secundum mentem & sapientiam viuentes diligit, nullam Deo necessitatem imponit: nam illum in 7. phys. omnium agentium liberissimum appellat. Sed hoc vult quod Deus, qui res humanas curat, eos maxime diligit qui simplici & pura mente eius numen maxime venerentur, non tamē coactè sed spontè, nec necessario quia aliter non potest, sed voluntario, quia aliter non velit. quin animi humani ad suum æternum & incommutabile bonum pertrahantur.

CAP.

Deus est agens liberissimum.

*An in morali philosophia satis sit præcepta virtutis scire, aut docere & non agere?
An educatio legibus præscribi debeat?*

Postremum hoc caput est in quo philosophus præcedentia concludit omnia, viamque struit ad noua, quæ de rebus politicis inscribuntur præcepta: hoc ideo agit ni fallor, vt transiens ad alia humaniter valediceret, suumq; lectorem de sequentium ordine sapienter præmoneret. In prima parte c. mouetur hæc quæstio. An in Ethica disciplina satis sit virtutis præcepta scire: quanquam in postremis duobus capitibus (quæ omnium in Ethicis maximè Aristotelis diuinum ingenium arguunt) vitam eam ad cælos extulit, quæ sola mente & sapientia regitur: hic tamen, vt in eadem à quo suscepta est, terminetur oratio, hanc vitam laudibus extollit, quæ re id præstat quod voce profitetur. Nam quod medicina est in sinu, id est morum sciëntia sine virtutis vsu. Omnis enim nõ viuunt, qui spirant: sed vt olim Galenus

Præstandū est re quod voce profiteremur. Vita non est viuere, sed virtutem colere.

Vu 4 dixit

Vita virture
vacua mors
est.

Moralis sciē-
tiæ finis non
est nuda co-
gnitio, sed ei
coniuncta a-
ctio.

dixit vitam non esse viuere, sed valere, ita nunc quidem docet philosophus vitam non esse hac luce frui, sed laude virtutis aliis præluere: Quippe vita sine virtute mors est & viui hominis sepultura: hoc probat Arist. Primò à fine moralis scientiæ: Secūdo ab authoritate Theognidis Tertio à difficili: & quarto ab enumeratione. A fine moralis scientiæ, qui non in cognitione positus est, sed potius in actione singulorum: nō enim satis est habere cognitam virtutem quasi gladium in vagina, aut fructum in sentine: sed danda opera est, vt ad exemplum aliorum in lucem prodeat. A testimonio Theognidis, qui solitus est dicere, parum aut nihil virium esse in verbis ad virtutem; nam loqui de virtute perniciosi possunt, qui tamen (vt lippi solem) virtutis vim & splendorem fugiunt. Hinc rectè nos admonet Mantuanus:

*De virtute loqui minimum est, virtutibus vti
Hic labor, hoc opus est.*

A difficili, quia multi sunt ita mancipati sceleribus ac perturbationibus suis, vt sermone (sit idem efficacissimus) à faci-
noro-

nerosavita traduci nō possunt: Qui enim passionibus inseruiunt, plerumq; verbis non credunt. Isti, vt inquit philosophus, si semel verecundiæ fines sic transeant, poena à turpitudine vitæ flecti & deterre-ri debent: pleriq; enim, vt verbis textus vtar, vi potiùs quàm ratione, & poena magis quam honestate ad officium im- pelluntur, iuxta illud:

*Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine poena.*

Ab enumeratione, quòd neq; oratio (sit illa melliflua) neq; sciētia (sit ille exi- mia) neq; natura (sit illa diuina) nos bo- nos faciat: relinquitur ergo, vt cum hic adiutricibus causis alia cōiungantur me- dia, quæ sunt, vt hic docet philosophus, Consuetudo vitæ, industria, & studiosa educatio; sed de istis in primo libro satis: quare ad alteram quæstionem festinabit oratio: quæ est, An educatio legibus præ scribi debeat? In educatione iuuentutis est spes & seminarium ciuitatis: nā vt ne- glecta radice sterilefcit planta; Ita nulla adhibita educationis cura Reip. diu flo- rere non potest. Ocularius ergo rem nul-

Qui passio-
bus inseruiūt,
verbis moni-
torum non
mouentur,
& proinde
poena ad offi-
cium præstā-
dum impel-
lendi sunt.

Non tam ef-
ficimur boni
oratione, sci-
entia, natu-
ra, quàm con-
suetudine vi-
tæ, industria,
& educatio-
ne.

Quæstio 2.
Reipubl. semi-
narium edu-
catio bona
puerorum.
Leges feren-
dæ sunt pro
educatione
puerorum.

Iam in ciuitate intueri debet magistratus
quàm educationem. Nam etsi parentes
in id studij maximè incumbant, vt virtu-
tum imagines in suorum liberorū men-
tibus forment & insculpant. Est tamen
maior vis in publico edicto ac lege co-
gendi nos ad officium, quàm in præcepto
patris alliciendi ad virtutem. Paternum
enim imperium (vt ait philosophus) nec
cogit, nec vim aut necessitatem affert, si-
quidem natura hoc ipsum non patitur.
Lex verò vim habet ad cogendum idone-
am, suaq; minaci voce improbos & con-
tumaces aut cautius viuere, aut suos an-
tiquos mores deponere impellit, quod si
non fecerint, neq; à peruersa vita detor-
queri vllò modo possint, ex corpore rei-
pub. omninò exterminare illos iustissi-
mè præscribit. Præterea lex publica non
est inuisa, quippe quæ bonū æquūq; de-
cernit, at improbi quidam eos plerumq;
oderunt qui ipsorum vlcera leuissima, vt
aiunt, digito attingunt. Consideratis er-
go his circumstantijs, quod in honesta e-
ducatione sit fundamentum & seminari-
um rei pub. quod parentes negligentius,
mollius

molliùs & effœminatiùs suos filios instruât, quòd multi callû facinorosa vitæ contrahentes sanum consiliû non audi-
ant, quod in publicis edictis ac legibus sic vis cogendi malos sine inuidia, vis refecandi sceleratos sine periculo, sequitur consentaneum esse quod educatio legibus præscribi debeat. Multum hic laudatur Lacedæmoniorû ciuitas, in qua hæc prima educationis ac disciplinæ ratio curaque fuit. Postremum quod in hoc capite agit philosophus, est, vt ostendat se proximè de rebus politicis scripturum. Hic magistratum, hic legem; hic experientiam requirit: Magistratum, vt regat; legem, vt præscribat; experientiam, vt moderetur omnia. Sed de his postea dicemus pluribus. Nunc aurè hoc vnû obseruari diligenter velim, quòd eò potissimû omnia in his libris Ethicorû tendât præcepta, vt id conemur, quod hic præscribit philosophus, nempe vitam hanc nostrâ benè beatèq; traducere. Et certè (studiosè lector (si vita hæc nostra sit nihil aliud quàm ad portum via, vt ait Plato; quàm indefessus labor, vt ait Solon.

quàm

Lacedæ-
monij sum-
mum disci-
plinæ curam
habuerunt.
Via struitur
ad libros
politicorum.

Hortatur,
autem ad
benè vi-
uendum.

Vita nostra est via ad portum, indefessus labor, brevis hora, transiens umbra. Vita nobis iudeo conceditur, ut viuentibus bene moriamur beati. Bonam vitam sequetur mors non mala.

quam brevis hora, vt dixit Thales: quàm transiens umbra, vt dixit Cato; eam non in otio & vitiis consumere, sed in studio virtutis exercere oportet: Data enim nō est, vt viuamus solūm, nam viuere cuiusuis est, sed vt viuentes benè tandem moriamur beati: Quippe hoc vnum discere qui vixit benè non morietur malè.

Distinctio prima questionis.

Virtutis præcepta scire in morali philosophia satis non est, quia	}	Finis huius scientiæ est operatio,
		Sciētia est æquè in malis & bonis.
		Scire bene non sufficit ad beatam vitam.
		Sermo de virtute non est tam efficax quam exemplum vitæ.

Distinctio secunda questionis.

Educatio legibus præscribi debet, propter	}	Salutem Reipublice: quia in ea seminarium est ciuitatis.
		Incuriam nimiamq; indulgēciam parentum in educandis liberis.
		Cōtumaciam multorum, qui potius vi quàm consilio ad virtutem pertrahuntur.
		Excellentiam legis, quæ bonis præmiū sine inuidia, malis penam sine periculo præscribit.

Opp. contra primam questionem.

In præcedentibus capitibus docuit philosophus beatissimam vitam in mente & sapientia consistere: ergo malè hic negat.

Resp.

Resp.

In precedentibus de beatitudine theorica, hic verò de politica egit.

Opp.

Scire est melius, quia excellentius subiectum, nempe mentem, & excellentius obiectum, nempe Deum habet, ergo scire est satis.

Resp.

Non negatur, si vitam cõtemplatiuam solamq; virtutem spectes, ceterum si vitam actiuam & necessitatem societatis humana consideres, agere aliquo modo praefertur.

Opp. contra secundam quaestionem.

Natura facit bonos: ergo non opus est lege: Antecedens probatur, quia natura hoc docet, quod fieri tibi non vis alteri ne feceris.

Resp.

Natura generatim & confusè docet, lex verò scripta definitè ac distinctè, quid agendum, quid fugiendum sit demonstrat.

Opp.

Actio virtutis, vt docet tertio Ethicorum, debet esse semper voluntaria: ergo nemo lege aut pena ad virtutis studium cogi & impelli debet, vt hic demonstratur.

Resp.

Resp.

Actio virtu-
tis quomodo
fit voluntaria
vel minus.

Acquisita virtutis actio semper est voluntaria, sed incohabata vel contempta virtutis actio aut consilio im-primi aut vi poena insculpi debet. Nam ut pueri nunc leni praecepto, nunc duro flagello docti redduntur: ita perniciosi aut sapienti consilio, aut acri supplicio aliquando efficiuntur boni.

Opp.

Id malū est cuius causa est mala, sed legis destinata ad educationē causa est mala: ergo lex ipsa educationis est mala, & per consequens praescribi non debet. Minor patet, quia mali mores sunt causa legum 5. Ethic.

Resp.

Mali mores sunt causa legum non simpliciter & absolute: propria enim causa est ordo & cōservatio civitatis: hinc lex anima reip. & norma magistratus dicitur

Opp. contra id quod in postrema parte suppositionis additur.

Causa legum
ferendarum
quae fit.

Morales philosophi fuerūt ethnici & gentiles lumine natura solū illustrati: ergo illorum praecepta efficaciter ad bonos mores vitamque studiosam non valent. Argumentum probatur, quia ignorantes verum finem media ad finem ignorarūt: sed ignorabant verum finem, nempe Deum: ergo media ad hunc finem nescierunt. Assumptio probatur, quia hic finis solo lumine natura nō apprehenditur.

Resp.

*Ut solvatur hoc argumentū, quod multos infantu-
los à*

los à cognitione & studio huius tam excellentis scētia
 distrabit, animaduertendū in primis est quid sit lumē
 natura. Lumē natura est (desiniēte Thoma) Cognitio
 recta. quia homo ex propria industria nō sine generali
 Dēi influentia dirigitur: secundum hoc lumen p̄ inuicem
 dū dicerūt philosophi vnū esse primum motorem, eun-
 demq; simplicem, infinitū, verum, & incommutabi-
 lem, quia omnia ordine disposuit, & per media ad pro-
 prios suos fines direxit. Hoc patet in octauo phys. & in
 metaphys. duodecimo. Huc addo quōd sic illustrati id
 quōq; v̄tationis nouerint, huic aeterno & incommuta-
 bili bono summum bonorem tribuēdum esse. Hoc etiam
 constat in primo Ethicorum, vt docet philosophus maio-
 rem honorem Deo quam homini felici deberi, & quōq;
 in precedente cap. huius lib. vbi secundum mentem &
 sapientiam viuentes charissimos Deo esse demonstrat.
 Et deniq; in lib. de mundo: vbi Deum expansis manibus
 in cēlos venerandum esse existimat ex his ergo conclu-
 do naturaliter n. uisse antiquos philosophos Deum
 esse, & moraliter illorum nonnullos secundū rectam ra-
 tionem vixisse: & proinde illos (licet Ethnici fuerint)
 de virtutibus multa sapienter ad institut onem vite hu-
 manæ tradidisse. Incredibile ergo non est, hunc nostrū
 Arist. omnium philosophorum principem morientem,
 septentium commendasse. Sed hic finem impono, obse-
 crans te studiose lector (quoniam tui solius causā hoc o-
 pus suscepi (vt me per charitatem, quā fratrem diligis
 assiduis tuis precibus Christo commendes.

Lumen na-
 turæ quid
 sit.

Lumine na-
 turæ quid as-
 sequuti fue-
 rint ethnici.

PERO-